

Inventering av ek på fastigheten Vansta 5:28 i Ösmo, Nynäshamns kommun

Bakgrund och uppdragsbeskrivning

Leif Öhman på Ösmo Bostäder AB har efterfrågat en inventering av befintlig ek på fastigheten Vansta 5:28 Ösmo, Nynäshamns kommun. Detaljplanering har påbörjats i området i syfte att möjliggöra för bostadsbebyggelse med flerbostadshus och radhus på fastigheten Vansta 5:28 samt del av fastigheten Vansta 5:38 och Vansta 5:29. En första översiktlig naturinventering har gjorts av Nynäshamns kommuns kommunekolog.

En fördjupad inventering behöver dock göras av eken som är belägen på fastigheten Vansta 5:28:s nordöstra hörn. Inventeringen av eken ska redovisa:

- ekens befintliga skick, storlek och struktur
- den utpekade ekens betydelse för ett större spridningsområde längs Körundavägen

Av inventeringens slutsats ska det tydligt framgå konsekvenser för eken vid sprängning/bearbetning av den i direkt anslutande marken samt vilka möjligheter som finns att uppföra bebyggelse i direkt anslutning till trädet och vilka skyddsavstånd som i sådana fall krävs.

Metod

Inventeringen har utförts av naturvärdesinventerare Ronny Fors, Calluna AB. Vid fältbesök den 21 juni undersöktes om trädet uppfyller kriterierna för att klassas som särskilt skyddsvärt träd enligt Naturvårdsverkets Åtgärdsprogram för skyddsvärda träd i kulturlandskapet (Naturvårdsverket 2009). Med särskilt skyddsvärda träd avses träd som uppfyller något av nedanstående kriterier:

- jätteträd; träd grövre än 1 meter i diameter på det smalaste stället under brösthöjd.
- mycket gamla träd; Gran, tall, ek och bok äldre än 200 år. Övriga trädslag äldre än 140 år.
- grova hålträd; träd grövre än 40 cm i diameter i brösthöjd med utvecklad hålighet i huvudstam

Under inventeringen registrerades ett antal grundparametrar såsom trädslag, stamomkrets, kron diameter, vitalitet och kronform. Förutom dessa grundparametrar registrerades ett antal ekologiska attribut såsom håligheter, förekomst av mulm, död ved, om trädet är ett jätteträd, m.m. Förekomst av naturvårdsarter (bl.a. signalarter och rödlistade arter) eftersöktes också på eken.

För att få en bild av ekens spridningssamband inventerades ekens närområde översiktligt inom en radie av 300 m från eken. Förekomst av liknande ekar och efterträdare registrerades för att på så sätt kunna bedöma ekens koppling till andra ekar och betydelse i ett större sammanhang. En sökning i länsstyrelsens databas över skyddsvärda träd har också gjorts för att få en bild av förekomsten av sådana träd på en större skala.

Bedömning av ekens naturvärden

Den inventerade eken uppfyller samtliga kriterier för särskilt skyddsvärda träd enligt definitionen i Naturvårdsverkets inventeringsmanual för åtgärdsprogram för skyddsvärda träd i kulturlandskapet. Eken är ett jätteträd då den vid inventeringen visade sig ha en stamomkrets på 332 cm och därmed överstiger 1 m i diameter. Ekens ålder bedömdes också överstiga 200 år grundat på omkretsen samt den grovbarkiga strukturen, vilket bara uppnås på gamla ekar. Dessutom har eken en stamhålighet (en synlig långsmal hålighet, ca 30 cm lång) där stammen delar sig (se fig 1), vilket gör att samtliga tre kriterier för särskilt skyddsvärt träd uppfylls.

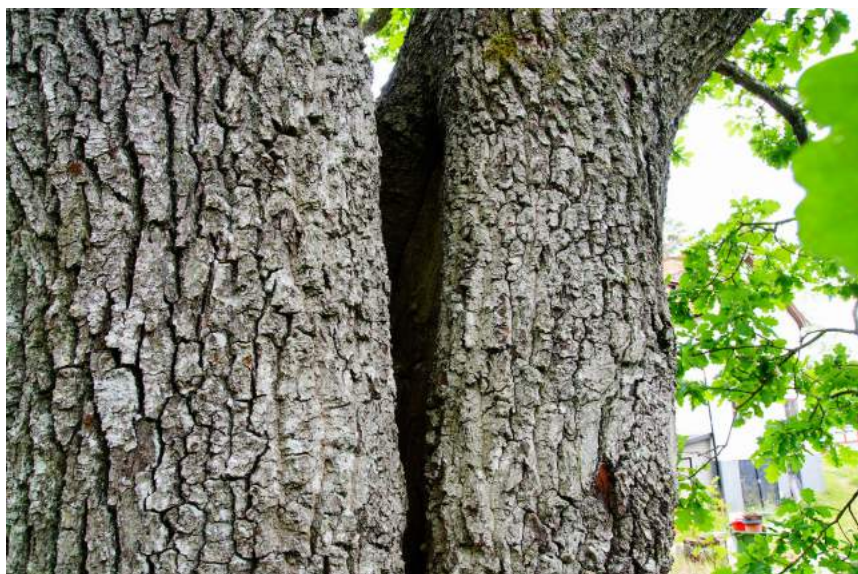
Vid sökning i länsstyrelsens databas över skyddsvärda träd från 2014 konstaterades att eken i Vansta inte finns med. Även om en stor mängd skyddsvärda träd har registrerats i den databasen finns det fortfarande träd som av olika anledningar inte mätts in och registrerats.

Eken är dubbelstammig och har en stamhålighet där de två stammarna går isär. Där finns även blottad vedyta, vilket är gynnsamt för många vedlevande insekter. Även vedlevande svampar kan här hitta en livsmiljö. Det är när eken börjar uppvisa sådana strukturer som den gör som mest nytta för den biologiska mångfalden. Ekar kan också överleva många hundra år med stamhåligheter och är anpassad för det. Detta gör att många andra arter utvecklats till att leva på gamla ekar med håligheter, mulm och död ved.

Eken bedöms vara vital och har en spärrgrenig krona med en krondiameter på 14 m. Att den är spärrgrenig visar att eken vuxit upp i ett öppet landskap utan att andra träd vuxit i närheten och hämmat kronutvecklingen. Detta har även påverkat ekens stamomkrets positivt. I dagsläget är ekens östra sida beskuggad av uppväxande träd och buskar, men mot väster är det fortfarande öppet mot ödetomten, vilket gynnar eken och dess möjligheter att hysa en rik biologisk mångfald då många arter vill ha solbelsysta stammar.

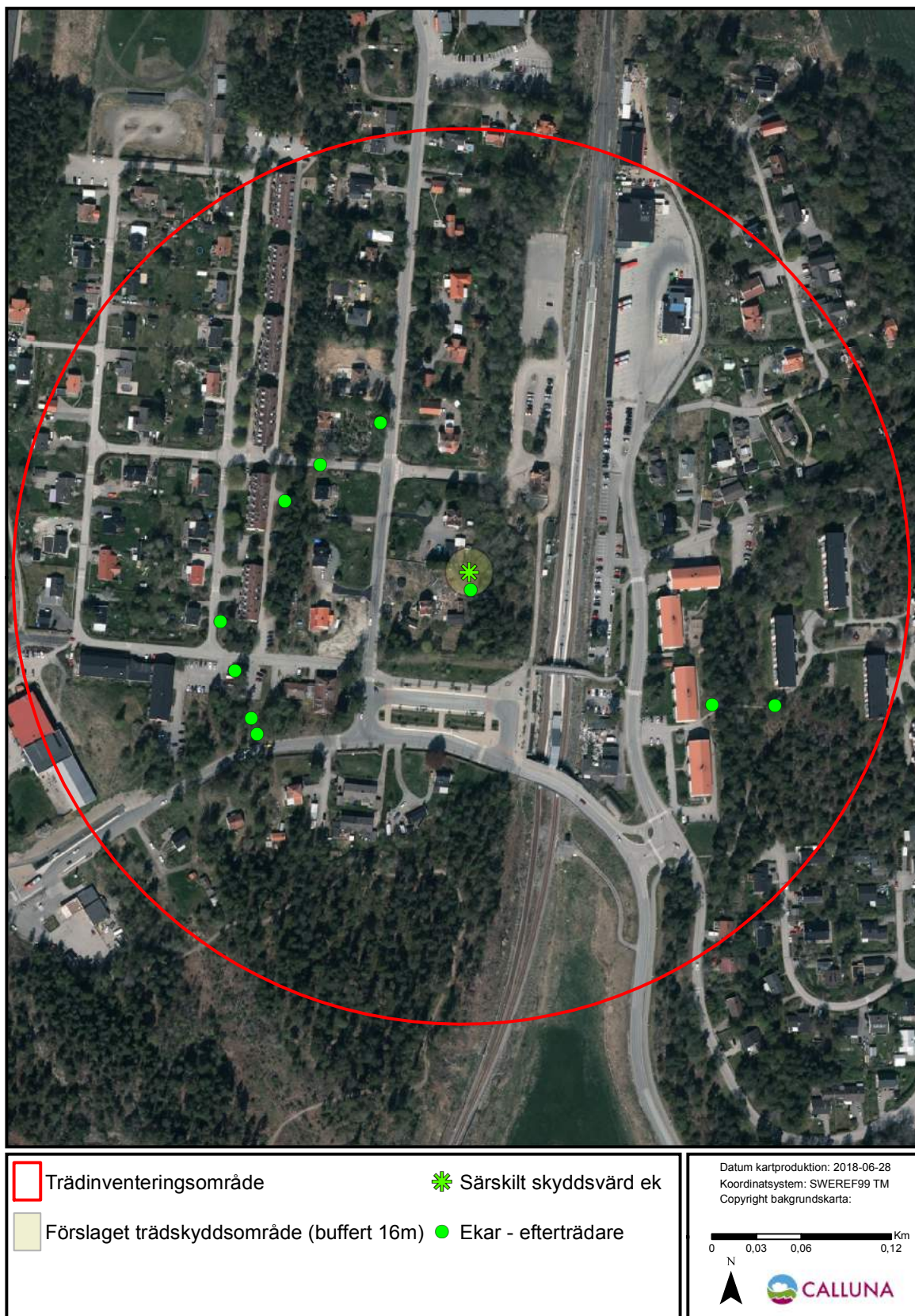
Vid stambasen finns dessutom ett savflöde, vilket är betydelsefullt för många insekter som lockas dit för näringssök. Savflöden kan bl.a. orsakas av vedlevande insekter och kan vara ett tecken på att håligheter finns i trädet.

Närmast runt eken finns ett naturligt fältskikt med gräs och örter och en del uppväxande träd och buskar, bl.a. lönn och rönn. Några meter från stammen på den västra sidan mot ödetomten är marken påverkad även om den inte är hårdgjord.

Figur 1. Hålighet i eken med blottad vedyta inuti håligheten. På bilden syns också den lavbevuxna skorpbarken typisk för gamla ekar.

Inga naturvårdsarter kunde identifieras på eken vid inventeringstillfället. Däremot konstaterades att lavfloran är artrik med framförallt en mängd olika skorplavar. Vid en riktad insektsinventering skulle dessutom mycket väl flera ovanliga och naturvårdsintressanta arter kunna registreras.

Figur 2. Kartan visar den inventerade särskilt skyddsvärda eken med förslaget trädskyddsområde samt efterträdare som förekommer inom en radie på 300 meter från eken.

Bedömning av ekar i närområdet samt eksambandet

Vid inventeringen genomsöktes närområdet inom en radie av 300 meter runt eken och tio ekar som uppvisar olika naturvårdsintressanta karaktärer registrerades. Inga av dessa 10 ekar når upp till definitionen av särskilt skyddsvärt träd, men har en viktig funktion som efterträdare till dagens gammelekar och dessa träd är markerade i figur 2.

Alldeles intill den skyddsvärda eken finns flera mindre ekar och en dubbelstammig ek som har en omkrets på 200 cm.

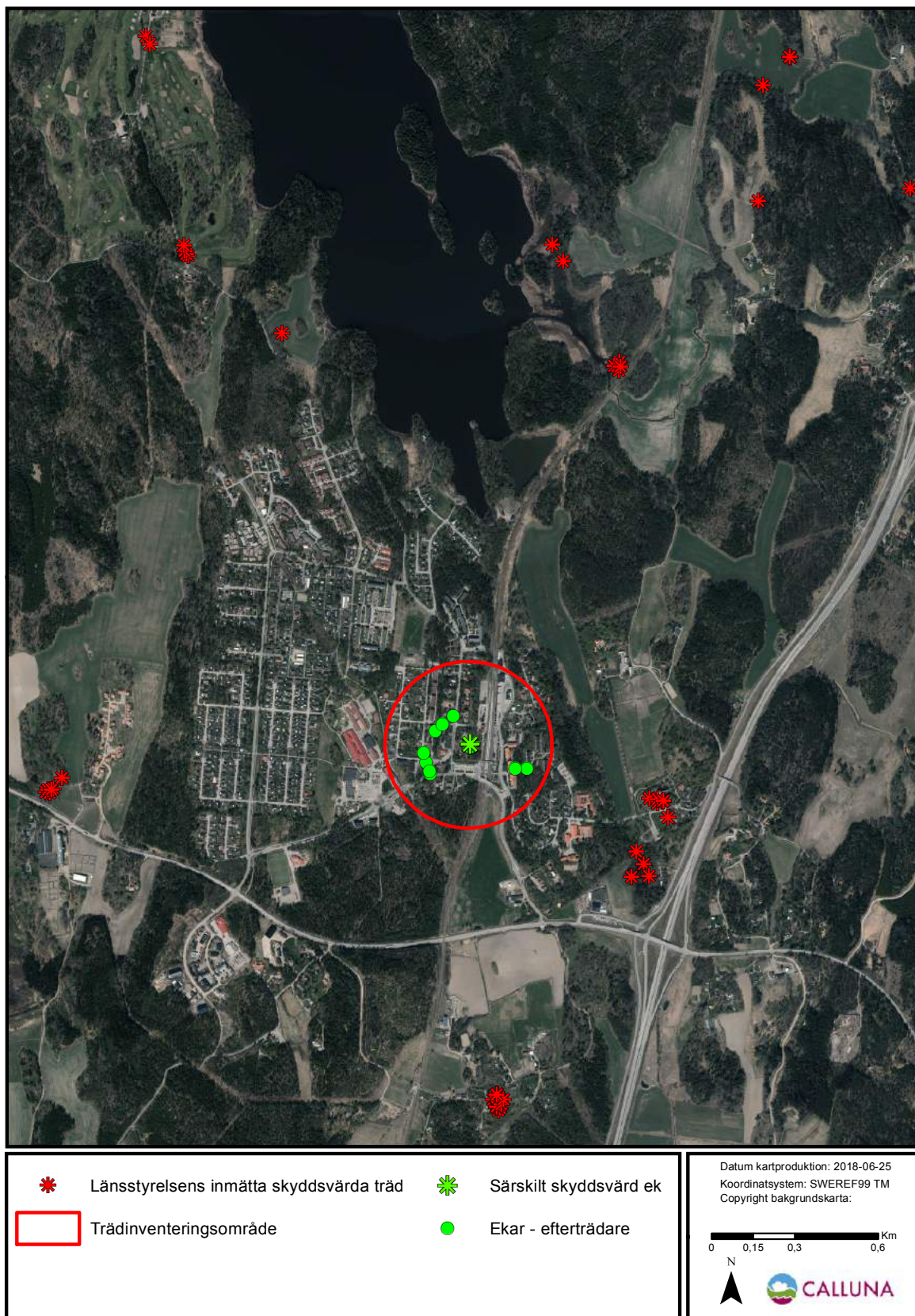
Sydväst om den skyddsvärda eken finns flera ekar som står öppet och har spärrgreniga kronor med förekomst av en del döda grenar. Dessa träd har en omkrets på 165 – 185 cm och uppskattningsvis en ålder av ca 150 år. Genom att de står relativt öppet i landskapet kan de med tiden utvecklas till värdefulla träd med stora värden för den biologiska mångfalden. En ek med en omkrets på 108 cm mättes in för att den hade flera grova döda grenar med tydliga larvgångar av vedinsekter.

I nordväst har två ekar som står inne på privat tomtmark tagits med även om de inte kunnat mätas in exakt. De har en omkrets på uppskattningsvis 170 – 190 cm och står öppet med spärrgrenig krona.

I öster mättes två grova ekar in. Den ena har en omkrets på 185 cm och står nära ett bostadshus. Eken är vital med spärrgrenig krona och uppvisar inga håligheter eller död ved. Den andra har en omkrets på 222 cm och har flera döda grenar med blottad ved. Denna ek har redan idag ett stort naturvärde och kommer med tiden att utveckla ytterligare värden för den biologiska mångfalden.

Inom inventeringsområdet finns fler ekar än dessa, men de bedömdes ha ett lägre naturvärde och är mindre naturvårdsintressanta i dagsläget.

På en större skala är det tydligt att den skyddsvärda eken ingår i ett större eksamband. Utanför inventeringsområdet finns flera utspridda förekomster av skyddsvärda träd enligt länsstyrelsens databas (figur 3).

Figur 3. Kartan visar den skyddsvärda eken och efterträdarna i närområdet samt kopplingen till andra skyddsvärda träd på en större skala.

Slutsatser och rekommendationer

Bedömning av ekens bevarandevärde

Den inventerade eken är ett särskilt skyddsvärt träd enligt de definitioner som finns i Naturvårdsverkets Åtgärdsprogram för skyddsvärda träd i kulturlandskapet. Den uppvisar flera viktiga egenskaper i form av solexponerat jätteträd med håligheter och död ved. En artrik lavflora finns dessutom på ekens bark. Eken ingår i ett sammanhang med andra ekar som också har naturvärden även om inget av dem kommer upp i samma nivå som den skyddsvärda eken. Den utgör helt klart den värdefullaste och mest skyddsvärda eken inom inventeringsområdet och är oersättlig då de andra ekarna i området, även om de har naturvärden, inte når upp till den nivån och inte heller kan förväntas göra det på mycket lång sikt.

Eftersom eken uppfyller kriterierna för att vara ett s.k. särskilt skyddsvärt träd är det motiverat att eken sparas och att stor hänsyn tas till den vid planeringen av bebyggelse i området.

Påverkan vid uppförande av bebyggelse och behov av skyddsavstånd

Standard för skyddande av träd vid byggnation (Östberg och Stål 2015) ger detaljerade anvisningar av hur träd som ska bevaras ska hanteras i en byggprocess. Naturvärdesinventerare på Calluna har gjort ett platsbesök och bedömt trädets naturvärde och skyddsvärde. Utifrån detta platsbesök anger vi här översiktligt riktlinjer baserat på Östberg och Stål 2015 för skyddsavstånd, samt anger vilka konsekvenser som kan uppstå om inte tillräckligt skydd uppnås. För detaljerade anvisningar krävs dock att en person med rätt kompetens och utbildning och/eller certifiering i trädvård, vanligen en arborist, tar fram en trädskyddsplan utformad exakt efter den typ av byggnation som ska göras. Geoteknisk undersökning och undersökning av grundvattenförhållandena är då också viktig information.

Äldre träd med stor krona torkar oftast ut markytan under kronan, vilket leder till att merparten av de vatten- och näringsupptagande rötterna på äldre större träd ofta finns utanför dropplinjen av kronan.

Ett träds rotsystem sträcker sig långt utanför trädkronan, ungefär femton gånger stammens diameter (Länsstyrelsens broschyr: Skydda träden vid arbeten). Rötterna går inte speciellt djupt ner eftersom de behöver syre. De flesta rötter finns mellan ytan och ner till ungefär en halv meter. Längre ner finns främst stödjande rötter som är viktiga för trädets stabilitet.

För den inventerade skyddsvärda eken ska ett trädskyddsområde skapas som visar hur avspärningar kring trädet ska upprättas. Vid upprättandet av trädskyddsområdet ska trädens rotutbredning fastställas. Detta ska göras genom provgrävning. Om provgrävningar inte är möjliga kan person med grön kompetens och/eller projektledning med ansvar för trädens skydd istället välja att använda generella rekommendationer som anges i standarden. Calluna bedömer utifrån platsbesöket att ett skyddsavstånd på minst 15 meters radie mätt från stammens mitt behövs baserat på kriteriet "träd över 65 cm i stamdiameter mätt på 1,3 meters höjd ska ha ett skyddsavstånd på minst 15 meters radie mätt från stammens mitt." Denna tumregel stämmer också med riktlinjen i Länsstyrelsens rekommendation att skyddsavståndet helst bör vara 15 gånger stammens diameter, vilket skulle bli ett område på drygt 16 meter från stammen. Föreslaget skyddsavstånd på 16 meter visas på kartan i figur 2.

Grundregeln är att ingen byggnation, inklusive vägar och annan infrastruktur, får placeras inom trädskyddsområdet. Schaktning ska inte heller göras inom trädskyddsområdet. Marken får inte hårdgöras eller kompakteras.

För att träden ska kunna bevaras ska följande tas i beaktande:

1. Skugga från träd kan påverka boendemiljön negativt, exempelvis om trädet skuggar fönster eller balkonger. Det är därför viktigt att nya byggnader utformas för att ta hänsyn till befintliga träd, deras slutliga storlek och täthet av bladverk och den effekt som dessa kommer ha på tillgängligheten av ljus.
2. Öppna ytor såsom trädgårdar, lekplatser och sittplatser ska utformas så att dessa inte kommer i konflikt med trädens skugga.
3. Förändrade ljusförhållanden kan kraftigt påverka trädens vitalitet och även markanvändningen runt träden. Föreslagna byggnader ska därför inte placeras så att de kraftigt förändrar trädens tillgång till solljus.

För de träd som bedöms kunna bevaras intill nybyggnation ska följande förutsättningar säkerhetsställas:

- minimal förlust av rot- och jordmassor
- bibehålla goda förutsättningar för gasutbyte i marken
- goda förutsättningar för infiltration av regnvatten i närheten av trädet
- bibehålla möjligheter till kontinuerlig tillförsel av organiskt material

Om grävning, schaktning, uppförande av ny bebyggelse, infrastruktur, kompaktering etc. sker inom angivet trädskyddsområde är en initial bedömning att trädet på kortare eller längre sikt kommer att skadas och få nedsatt vitalitet snabbare än i ett naturligt landskap. Detta medför att trädet på sikt blir ett riskträd eftersom det står nära bebyggelse och att det kommer att behöva tas ned av säkerhetsskäl.

Referenser

Länsstyrelserna. Broschyr: Skydda träden vid arbeten.

Naturvårdsverket, 2009. Inventering av skyddsvärda träd i kulturlandskapet 16 Version 1:0: 2009-04-06.

Östberg, J. & Stål, Ö., 2015. Standard för skyddande av träd vid byggnation. Sveriges lantbruksuniversitet. Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds- och växtproduktionsvetenskap. Rapport 2015:15 ISBN 978-91-576-8905-4. Alnarp 2015.